

LA HISENDA LIBERAL DE DÉNIA (1850-1900)

Salvador Salort i Vives
 Departament d'Anàlisi Econòmica Aplicada
 Facultat de CCEE i Empresariales
 Universitat d'Alacant

Introducció

Entre 1845 i el darrer terç del segle XIX s'assentaren les institucions liberals, en la vessant predominantment conservadora i centralista, inclosa la Hisenda. Per la seua banda, els ajuntaments foren reconeguts com a entitats administratives amb caràcter propi i amb el sexenni progressista assoliren el principi d'exclusivitat en algunes competències. Ara bé, a partir de 1874, amb el règim restauracionista, d'orientació fortament conservadora i centralitzadora, es tornà a la situació de 1845 i continuaren les tensions que enfrontaven els ajuntaments amb els governs centrals¹.

La crisi, per tant, prosseguia. Fet que explica l'efervescència política municipal i els varis projectes de reforma total o sectorial de l'ordinament jurídic local, produïts entre finals del segle XIX i els inicis de la tercera dècada del segle XX. Una certa superació d'alguns problemes i l'estabilització de l'estructura jurídica local de signe liberal, però sense abandonar mai el caràcter centralitzador, s'assoliria amb l'Estatut Municipal de 8 de març de 1924, culminació d'un llarg procés de la denominada reforma tributària silenciosa. Per aquestes raons, entre 1874 i 1923 es consolidà el model d'administració municipal liberal, que, amb algunes fluctuacions, arribarà, *mutatis mutandis*, fins als nostres dies. Perquè tant els canvis progressistes i descentralitzadors de les lleis municipals de la II República o de l'actual ordinament de 1985, que concedeix major autonomia als ajuntaments, com el retrocés produït per la llei franquista de 1945, no alteren el substracte de l'esquema prefigurat en 1875 i fixat a l'Estatut de 1924². Tanmateix, tots els Governos han exercit una limitació efectiva sobre les atribucions municipals i han dipositat en les corporacions locals més obligacions que recursos per a cobrir-les.

1. L'administració local seguia immersa en una crisi estructural, fruit de l'irresolut problema de les tensions entre les tendències centralitzadores de l'Estat i les inclinacions descentralitzadores dels ajuntaments. Aquest fenomen es manifestava en el major o menor grau de sufragi, en el nivell d'autonomia político-administrativa municipal i en la capacitat fiscal de les Hisendes locals. De manera que a finals del segle XIX, el model municipal establert en 1845 havia esgotat les seues possibilitats.

Per a l'evolució del marc legal fiscal municipal al llarg del segle XIX vegeu Salort (1996) i (1998). Per a les competències municipals, en general, durant el mateix període històric vegeu Mir i Bago (1991).

2. Josep Mir subratlla el fet que «este mismo esquema (el de 1875) de administración local tiene plena vigencia en el marco de sistemas políticos tan distintos, incluso en relación al modelo de articulación del Estado, como son la monarquía parlamentaria, la dictadura y la república». Vegeu Mir i Bago (1991), p. 127.

I.- La hisenda municipal entre la revolució liberal i la Restauració (1850-1900). El marc legal liberal: la subordinació de la hisenda local a la hisenda central

I.1.- El marc jurídic de la hisenda municipal liberal (1850-1900): les constitucions i les lleis d'ajuntaments.

Durant aquest període històric, les hisendes municipals estigueren regides per les constitucions de 1845, 1869 i 1876 i les distintes lleis municipals que desenvolupaven els respectius articulats d'aquestes Cartes Magnes. Entre 1845 i 1868, llevat del paréntesi del Bienni progressista, regí la Constitució de 1845, de la qual es derivà la llei d'ajuntaments de 1840 (1845). La revolució de 1854 restablí la progressista llei de 1823 sobre atribucions dels ajuntaments i el 5 de juliol de 1856 les Corts Constituents aprovaren una efímera llei sobre organització i atribucions dels ajuntaments, que els concedia més autonomia en matèria d'hisenda. Però aviat es va restablir la conservadora de 1840 (1845).

La Revolució de setembre de 1868 es plasmà legislativament en ordre als ajuntaments en la progressista llei municipal de 21 d'octubre d'aquest any, que, en essència, restaurava la del Bienni. Aquesta norma regí transitòriament fins la promulgació de la llei municipal de 20 d'agost de 1870, de caràcter progressista i descentralitzador, que desenvolupava l'articulat de la Carta Magna de 5 de juny de 1869. Però l'evident caràcter progressista d'aquesta norma va quedar limitat en la pràctica per l'oligarquia i el caciquisme. De tota manera, l'aplicació pràctica de la normativa sobre la hisenda municipal no varià substancialment amb uns o altres equips de govern: el denominador comú fou la supeditació de les hisendes locals a la deficitària Hisenda central i la insuficiència de recursos d'aquelles, en el marc del liberalisme conservador³.

Per aquestes raons l'administració local seguia immersa, a l'últim terç del segle XIX, en una crisi estructural, fonamentalment de tipus financer. El model municipal establert al 1845 havia esgotat les seues possibilitats. Per la qual cosa el règim polític de la Restauració intentà posar una solució, mitjançant la Constitució de 1876 i la llei municipal de 1877. Ara bé, l'orientació molt conservadora i centralitzadora canovista no sols no solucionà els problemes sinó que els agravà, en restringir la participació ciutadana en la *res publica* i en reforçar l'intervencionisme governamental, específicament en l'àrea fiscal dels ajuntaments. Hom constata així una línia de continuïtat en les relacions de subordinació de l'Administració local a l'Administració central. Conseqüentment, el model d'hisenda municipal canovista entrà en crisi a finals del segle XIX. A partir d'aquesta època s'iniciaria un llarg i molt a sovint frustrat procés de reforma, la denominada "reforma tributària silenciosa", impulsada per Flores de Lemus, que rendiria tots els seus fruits en 1924, data de l'aprovació de l'Estatut Municipal promogut pel ministre Calvo Sotelo.

3. Vegeu Del Moral (1984), especialment p. 79-163.

I.1.1.- L'evolució i la classificació administrativa u orgànica dels ingressos

Convé dir, ja des del principi, que els ingressos de propis i arbitres de les hisendes municipals en el període 1850-1900 foren insuficients per al nivell de gasto. La raó explicativa radica en la supeditació del marc legal local al Govern central, és a dir, per la falta d'autonomia fiscal dels ajuntaments. A aquest propòsit no s'evidencia una clara solució de continuïtat entre el centralisme absolutista i el neocentrisme liberal jacobí. A banda del negatiu impacte de la introducció de l'economia de mercat sobre els recursos municipals, del procés desamortitzador, de la intervenció de la Hisenda central en la recaptació dels arbitres locals via Dret de Portes i del manteniment de les transferències contributives al Tresor i a les diputacions⁴.

De manera que les paupèrrimes hisendes locals hagueren estat incapacitades per a subsistir amb aquestos insuficients recursos, cada vegada més febles. Per la qual cosa els governs concediren recàrrecs sobre les contribucions generals i els cediren determinats impostos per a cobrir l'inevitable dèficit. Qüestió de la qual es tractarà més endavant⁵.

En qualsevol cas, la classificació administrativa dels ingressos entre 1850 i 1874, llevat dels recursos per a cobrir el dèficit, era la següent. En els recursos hom distingia entre ordinaris o fixes i extraordinaris o eventuals. Els primers incloïen les següent partides: 1) Béns de Propis⁶; 2) Monts; 3) Impostos⁷; 4) Beneficència⁸; 5) Correcció pública i 6) Instrucció pública⁹. Els segons incloïen diverses partides de caràcter eventual¹⁰.

Entre 1874 i 1900, l'estructura administrativa dels ingressos no varià substancialment en relació a l'etapa anterior. Ara bé, alguns d'ells foren modificats per la llei de 1877 i posteriors disposicions de tipus sectorial. Per a cobrir els despeses derivats de les competències que la llei de 1877 delegava en els municipis, l'article 136 enumerava els ingressos de forma genèrica

5. Va haver intents de tipus pogressista per a cedir als ajuntaments els gravàmens sobre el consum o de substituir-los per recàrrecs sobre un nou impost directe de cèdules personals, amb resultats negatius.

6. Comprenien els productes de finques rústiques i urbanes, i el que quedava dels antics monopolis, censos i el producte dels interessos dels títols del Deute antic i dels derivats de la desamortització de 1855, 1856 i 1858.

7. Entre els quals figuraven el producte del lloguer de llocs públics, el de peses i mesures, el de l'usdefruit de l'aigua i d'altres.

8. Que englobava el producte dels béns afectes als dits establiments, el de les tasques produïdes, els interessos del deute i un 4% del producte de les finques alienades des de 1855.

9. Que incloïa el producte de les finques o rendes destinades a aquestos establiments, els interessos del deute i el 4% del producte de les finques alienades des de 1855.

10. Entre d'altres, el producte dels emprèstits, de la venda de paper de l'Estat i de les inscripcions transferibles, de las talles extraordinàries de l'arbrat de monts i urbà, de llegats, donatius, del producte de las vies públiques per a domini particular, etc.

4. La penetració del capitalisme afectà negativament els fons municipals, completant-se l'abolició dels monopolis i arrendaments en exclusiva, així com els gravàmens sobre el pa, les farines, hortalisses, verdures i altres articles de primera necessitat. Aixímateix es limitava la imposició d'arbitres exclusivament sobre els articles per a consumir en cada ciutat, quedant exentes les transaccions comercials dels que estigueren de pas, en ares de la llibertat comercial. Per altra banda en 1850 es suprimien dels Drets de Portes determinats articles de consum, amb els consegüents efectes sobre el rendiment dels arbitres. De manera que als ajuntaments no s'els permetia imposar arbitres sinó sobre articles que no figuraren en els consums generals. Tasca impossible de dur a efecte i que quedava reduïda a irrisoris gravàmens sobre els espectacles i diversions públiques. A més a més, la política econòmica liberal, tebiament tendent a incentivar la industrialització, afavorint l'exportació i la importació, va desembocar, en 1848, en l'exempció d'impostos i arbitres d'algunes matèries primeres i productes i, en 1849, en la prohibició absoluta de gravàmens sobre vins i aigüardens.

Per la seua banda, el resultat final del procés desamortitzador de Madoz de 1855 donà com a resultat la pèrdua de la major part dels patrimonis municipals i la descapitalització local. A més a més, la Hisenda central "segrestà" un 20 per cent del producte de la venda dels béns de Propis per a destinar-lo a pal·liar el dèficit de l'Estat, satisfer els compromisos del Deute consolidat i amortitzable, invertir en obres públiques i subvencionar a l'Església. El 80 per cent que quedava també fou per al Tresor, que obligà els ajuntaments a adquirir títols intransferibles del Deute consolidat al 3 per cent. L'intervencionisme governamental en les Hisendes locals es completava amb el manteniment dels «contingents» i contribucions sobre Propis i arbitres que els ajuntaments transferien al Tresor i a la Diputació. Malgrat la contestació que aquestes deduccions en els ingressos municipals causaven als ajuntaments, el règim liberal les va mantenir. Com que les entitats locals no podien satisfer completament aquestes contribucions, acumulant els deutes, es pot considerar que el 20 per cent de la venda dels béns de propis des de 1855 que es va reservar la Hisenda central fou una compensació pels citats dèbits.

11. 1.- Rendes i productes procedents de béns, drets o capitals pertanyents a l'ajuntament o als establiments de Beneficència, Instrucció Pública i altres; 2.- Arbitres i impostos municipals sobre determinats serveis, obres i indústries, així com el producte de l'aprofitament de la policia urbana i rural i el de les multes; 3.- El repartiment general entre tots els veïns; 4.- Impostos sobre els articles de menjar, beure i cremar; 5.- La Llei permetia als ajuntaments, la població dels quals excediria dels 200.000 habitants i renunciaren al repartiment, recurrir a altres impostos, recàrrecs o arbitres, sempre amb l'autorització governamental.

12. Els més importants eren els següents: 1.- Arbitres sobre obres o serveis municipals; 2.- Arbitres sobre indústries; 3.- Multes; 4.- El repartiment general; 5.- L'impost de consums (gravàmens, la tarifa dels quals no devia d'ésser superior al 25 per 100 i - els signes d'admiració són meus- del preu mitjà de l'article en la localitat respectiva, sobre els articles de menjar, beure i cremar. La Llei prohibia la impositió sobre la circulació i venda. Per la Llei de 16 de juny de 1885, aquests impostos passaren a mans de l'Estat que, tot i això, establí recàrrecs municipals fins el cent per cent sobre els seus drets. Des de 1904 anirien abolint-se); 6.- Arbitre d'escorxadors; 7.- Arbitre del pes i mesures; 8.- Arbitre sobre llocs públics; 9.- La prestació personal.

13. Les «resultes» integraven el cobrament aplaçat al any posterior, dels ingressos pressupostats i no recaptats a l'exercici econòmic corrent i que es consideraven realitzables.

14. Des de 1877, dins de les despeses obligatoris hom distingia entre despeses ordinàries (que ateniën a necessitats permanents) i despeses extraordinàries (que cobrien les atencions excepcionals). Per altra banda, diverses disposicions prohibien fixar despeses voluntàries mentre no estiguessen cobertes les despeses obligatòries. El sorgiment de noves partides del gasto està vinculat al procés d'industrialització i urbanització d'una societat que demanava nous serveis com l'aigua, el transport urbà, el gas, l'electricitat, la sanitat la vivenda i la higiene. Vegeu Garcia de Enterria (1955). Per a més detalls sobre les despeses entre 1850 i 1900, vegeu Salort (1998).

15. Aquest capítol incloïa els sous dels empleats i

11. A partir de 1886 i 1888 serien objecte de la següent classificació orgànica, 1.- Propis; 2.- Monts; 3.- Impostos; 4.- Beneficència; 5.- Instrucció Pública; 6.- Correcció Pública; 7.- Extraordinaris; 8.- Resultes; 9.- Recursos legals per a cobrir el dèficit; i 10.- Reintegraments.

De l'anàlisi d'aquesta classificació hom pot observar el seu caràcter merament «casuístic» i limitadament significatiu. Si s'opta per una agrupació més homogènia dels distints conceptes dels ingressos, que podríem qualificar com funcional, s'obté el següent quadre: 1.- Ingressos patrimonials (Propis, Monts, Beneficència i Instrucció Pública); 2.- Drets i Taxes (retribucions a l'ajuntament per serveis prestats de forma individual); 3.- Ingressos tributaris: 3.1.- Arbitres i impostos locals ¹²; 3.2.- Recàrrecs sobre les Contribucions de l'Estat i 3.3.- Participacions en els Impostos de l'Estat (aquestos dos conceptes acabats de citar englobaven els «recursos legals per a cobrir el dèficit»); 4.- Ingressos extraordinaris; 5.- Reintegraments; 6.- Resultes ¹³.

1.1.2.- L'evolució i classificació orgànica dels gastos.

Entre 1850 i 1900, les despeses locals registraren una certa flexibilització a l'alça i una major diversificació orgànica, fruit d'una política burgesa tendent a assumir diverses funcions públiques amb l'objectiu d'incentivar el creixement econòmic i satisfer demandes de tipus social. Ara bé, les financerament insuficients corporacions locals patien la paradoxa que mentre el govern cedia càrregues no subministrava mitjans per a mantenir-les.

La classificació administrativa dels capítols de les despeses no varià essencialment en relació a l'etapa anterior, però s'obriren noves partides i continuaren configurades en obligatòries i voluntàries ¹⁴. A més, aparegueren les extraordinàries, que devien formar un altre pressupost de caràcter extraordinari. En les despeses obligatòries figuraven les següents: 1) De l'Ajuntament ¹⁵; 2) Policia de seguretat ¹⁶; 3) Policia urbana i rural ¹⁷; 4) Instrucció Pública ¹⁸; 5) Beneficència municipal ¹⁹; 6) Obres

professors facultatius, boticaris, veterinaris, inspectors d'escorxadors, inspectors d'higiene i sanitat pecuàries, practicants; despeses de material; subscripcions; conservació de la Casa Consistorial; despeses de quintes i eleccions; despeses menors i de representació; elaboració i rectificació dels censos, padrons i amillaraments.

16. Despeses d'alcaldia; sous, equip i vestuari de la guàrdia urbana; despeses d'incendis, socors i assegurances i despeses de correu.

17. Despeses generals; enllumenat, neteja i manteniment de passeigs i arbrat; mercats, escorxadors i llocs públics; despeses de cementeris; servei d'aigües i sanejament públic.

18. El capítol d'Instrucció Pública devia sostenir, des de 1848, els sous dels mestres, el lloguer dels edificis que servien com escoles i altres despeses previngudes pel Reial Decret de 23 de setembre de 1847. Per altra banda, durant les etapes conservadores, algunes disposicions establien que per a reduir el dèficit municipal es devien retallar les ja àmpliament insuficients despeses d'Instrucció Pública. Així, en la Reial Ordre de 16 de febrer de 1860 el Ministre de la Governació prevenia als governadors «castigar nuevamente los Presupuestos (...) principalmente en los referentes al capítulo de Instrucción pública, cuyos crecidos despeses (...) (no poden) soportar la mayor parte de los pueblos; de modo que no se comprendan por ningún concepto en el Presupuesto más obligaciones que las que puedan ser satisfechas con los ingresos probables, tanto ordinarios como extraordinarios».

19. Despeses generals; personal; socors domiciliaris i auxiliis benèfics; socors i conducció de pobres vianants i emigrants pobres; subvencions i auxiliis d'establiments benèfics i calamitats públiques.

públiques ²⁰; 7) Correcció Pública ²¹; 8) Monts ²²; 9) Càrregues ²³. Les despeses voluntàries estaven quasi exclusivament destinats a les obres de nova construcció ²⁴. A més, existia una partida destinada als imprevistos, que no devia sobrepassar el 10% del total de les despeses obligatòries i el capítol de “resultes”, que en teoria devia servir exclusivament com encadenament comptable entre un exercici econòmic i el posterior.

I.1.3.- L'anivellació pressupostària: el dèficit i els recursos per a cobrir-lo.

Un dels elements essencials en la filosofia pressupostària liberal iniciada en 1845 fou l'equilibri financer, que superara el crònic dèficit absolutista; objectiu, per altra banda, rarament assolit, ni a nivell estatal ni en l'àmbit municipal. Per aquesta raó, en els pressupostos municipals d'ingressos s'afegiren els recursos per a cobrir el dèficit, consistents en repartiments veïnals, arbitres extraordinaris i, sobretot, recàrrecs sobre les contribucions estatals, directes i indirectes. La classificació administrativa dels recursos per a cobrir el dèficit comprenia tres tipus de recàrrecs: els ordinaris, els extraordinaris i els arbitres especials ²⁵.

Ara bé, en doblar el segle i sobretot des de l'aplicació sumament parcial de la «reforma tributària silenciosa», els recàrrecs sobre les contribucions estatals i les cessions de tributs per part del Govern, registraren també el seu corresponent impacte, que queda fora del tram cronològic d'estudi plantejat en aquest treball. De tota manera, els recursos per a cobrir el dèficit no aconseguiren contrarrestar el desequilibri pressupostari. Això sí, serviren al Govern i a les oligarquies municipals per a dur les regnes de les decisions dels ajuntaments liberals.

II.-La hisenda municipal liberal de Dénia (1850-1900)

II.1.- La classificació orgànica dels ingressos

II.1.2.- Els béns de propis

Durant l'etapa que s'estén entre 1850 i 1900, els béns de propis de l'Ajuntament no rendiren quasi cap quantitat a l'erari municipal, llevat dels

s'inclouen els següents apartats: 1) El 20 per cent sobre el 10 per cent de la contribució territorial; 2) Un percentatge similar sobre el 15 per cent de la contribució industrial; 3) Rendiment líquid dels articles de consum que es concedien sobre el 100 per cent autoritzat com recàrrec ordinari en ambdues tarifes; 4) La cinquena part d'augment als recàrrecs sobre la contribució industrial, autoritzats segons l'Article 38 de la Reial Ordre de 30 de juliol 1859 i 5) El mateix que en l'apartat anterior en relació a la contribució de comerç. Per últim, entre els arbitres especials es trobaven aquestos dos: 1) Els productes de la tarifa 2ª des de l'epígraf «cera i greixos» per als pobles no capitals de província ni ports habilitats i 2) Els arbitres no compresos en les tarifes de consum, consistents en impostos sobre els materials d'obres i d'altres objectes gravables.

Des de 1887, els «Medios de cubrir el déficit de los Presupuestos municipales», foren els següents: com recursos ordinaris, un recàrrec del 16 per 100 sobre la Contribució territorial, d'immoables i de la indústria; un 50 per 100 sobre cèdules personals i fins el cent per 100 en les espècies de la tarifa 1ª de consums. Si malgrat tot es mantenia la insuficiència financera, els ajuntaments podien sol·licitar arbitres extraordinaris sobre les espècies no compreses en les tarifes de l'Estat o d'altres, com els que gravaven els materials de construcció, licències de gossos, canelons i vigilància de trànsits.

20. Atenien a la conservació dels edificis públics, camins i ponts; manteniment de fonts i conduccions, clavegueram i séquies; atencions per al escorxador, mercats i llocs en les fires; despeses per a voreres, empedrat i adoquinat; despeses de personal, de materials i eines en les obres gestionades per l'ajuntament i despeses dels cementeris.

21. Despeses de la premsa del partit judicial.

22. Despeses de personal, conservació i foment de l'arbrat i els produïts per l'aprofitament comunal.

23. Inclouen el pagament de censos; transferències corrents i els deutes a la Hisenda, a l'Església i al Reial Patrimoni; la devolució dels préstecs i els interessos; jubilacions, funcions de l'Església; subvencions a ferrocarrils; indemnitzacions i despeses de litigis; pagament dels emprèstis a particulars i institucions de crèdit; subvencions a la Junta de Reformes Socials; despeses per a les bandes municipals de música. Els deutes a Hisenda i a les diputacions, centraren l'atenció dels Governos, que seguïren pressionant els ajuntaments amb restriccions i embargaments. També continuaren les denúncies de les corporacions locals contra aquestes transferències. Sobre la qüestió de les deutes al Tresor, vegeu Salort (1998).

24. Figuraven les atencions per a camins, fonts, plans, edificis públics i eixamplament de carrers. Les obres per a l'Eixample de les poblacions, devien formar part d'un pressupost separat i distint del pressupost de “l'interior”.

25. Fins 1887, en els recàrrecs ordinaris figuraven 5 apartats: 1) El 10 per cent sobre els cupos de la contribució territorial; 2) El 15 per cent sobre les quotes de la tarifa de la contribució industrial; 3) Rendiment líquid del 50 per cent sobre els articles compresos en la tarifa número 1 de consums; 4) Rendiment líquid del 100 per cent sobre els articles de la tarifa número 2 des de l'epígraf «cera i greixos» per a les capitals de província i ports habilitats; 5) La part que deixava lliure la diputació provincial del 50 per cent que li corresponia en els articles de la tarifa 1ª de consums, cedida als ajuntaments. En els recàrrecs de caràcter extraordinari

exigüis i molt irregulars ingressos dels monts i altres conceptes d'escassa significació com el producte del lloguer d'un local per a caserna de la Guàrdia Civil ²⁶.

II.1.3.- Els arbitres

Entre els recursos més o menys propis de l'ajuntament, donat que, en última instància, la seua concessió depenia de la discrecional voluntat política de la Diputació d'Alacant, es trobaven els següents, establerts sobre els articles de consum: l'impost sobre l'herbatge; impost sobre la venda de sabó; impost sobre la venda de la palla, les garrofes, el carbó i la llenya; impost sobre la venda de saladura; impost sobre la venda de l'arròs; impost sobre el consum de vi; arbitre sobre el consum d'aiguardent; arbitre sobre el consum de l'oli; impost sobre el consum de carns; el dret d'escorxador; l'arbitre de dret de piló. Alguns d'ells desapareixerien al llarg d'aquesta etapa històrica.

A més a més, a partir dels anys setanta es recaptarien uns impostos "especials" establerts sobre determinats servicis, com ara el del lloguer voluntari del pes i mesura, l'impost especial sobre llicències de venda en llocs públics i sobre llicències per a extraure algues marines, en el cas dels forasters. També des dels anys setanta s'establiren taxes, com la dels certificats. Els anys vuitanta van vore aparéixer les llicències sobre establiments d'esbarjiment, funcions de teatre, bous i anàlegs; les llicències per a edificar i el dret de càrrega i descàrrega al moll i la venda de terrenys per a panteons al cementeri. La Corporació recaptava també alguns arbitres extraordinaris i eventuais, de diversa naturalesa, entre els quals es trobaven els següents: el producte dels espais públics cedits per l'Ajuntament per a domini particular; el producte de la venda d'efectes públics inútils; el producte de la prestació veïnal verificada en metàl·lic per a obres de camins veïnals i el producte de multes i indemnitzacions per infracció d'ordinances i bans municipals; el producte de l'arrendament del convent dels franciscans; el reintegrament dels subministraments a l'exèrcit, etc. El sistema de recaptació dels recursos derivats d'aquests impostos era, en general, l'arrendament ²⁷.

II.1.4.- Els recàrrecs sobre les contribucions estatals

Com que els ingressos procedents dels arbitres municipals eren molt insuficients per a cobrir les despeses, amb la qual cosa es produïa un dèficit nominal permanent, el Govern central i la Diputació concedien certs recàrrecs de tipus variable sobre els impostos de consum de caràcter general o fins i tot sobre els mateixos arbitres locals de consums ja existents; sobre la contribució de béns immobles; sobre el subsidi (contribució) industrial i sobre el subsidi (contribució) de comerç; precisament per a pal·liar el desequilibri pressupostari l'Ajuntament comptaria amb el 50 per cent del producte de les cèdul·les personals que havia cedit el Govern ²⁸.

26. L'Inventari, de 1885, de "todas las fincas urbanas y rústicas, papel del Estado, derechos, acciones, censos y demás bienes muebles o enseres que constituyen hoy el patrimonio general de este distrito municipal, con expresión de sus productos líquidos en renta; del importe total de sus valoraciones por tasación o aprecio del capital que representa la propiedad del común", inclou els següents agregats:

Producte (reals)
Valoració (reals) Edifici de l'Ajuntament, Guàrdia Civil i

Escoles	120.000
Edifici per a Hospital	60.000
Edifici de l'escorxador públic	8.000
Edifici per a presó i jutjats	60.000
Cementeri	80.000
L'exconvent de franciscans	58.000
Porxada de la Plaça del Mercat	100.000
Mobiliari de les Cases Consistorials	4.000
Armament dels dependents del municipi	800
Tipus de peses i mesures	600
TOTAL	497.400

27. Els arbitres citats s'acomoden a la classificació administrativa dels ingressos, ja vista en la primera part general d'aquest treball i la naturalesa específica de cadascú d'ells és la mateixa que la que tenien durant l'etapa liberal anterior a 1850. Per a més detalls sobre la qüestió, vegeu Salort (1998). El sistema de la recaptació per arrendament, que inevitablement feia minvar els ingressos, era el seguit tradicionalment per l'Ajuntament. Les raons que expliquen aquesta forma de gestió estan en l'avançament dels recursos, per altra banda sempre insuficients, que necessitava la Corporació. Per als antecedents de l'arrendament en la recaptació a Dènia durant l'etapa 1800-1850, vegeu Salort (1998).

28. En 1859 els tipus de recàrrecs eren els següents: 10 per cent sobre la contribució territorial; 15 per cent sobre la contribució industrial i de comerç i el 50 per cent sobre la contribució de consums. Els impostos sobre els consums recarregats eren els mateixos ja existents, generals o exclusivament locals.

II.1.5.- A banda dels recursos vinculats a les esmentades figures impositives l'Ajuntament podia recórrer, i així ho va fer en moltes ocasions, i prèvia autorització governamental, al repartiment general en el cas de que el dèficit persistira ²⁹.

II.2.- L'anàlisi quantitativa dels ingressos

Per a l'anàlisi quantitativa, tant dels ingressos com de les despeses, s'ha considerat oportú unificar la referència monetària comú en tots els quadres estadístics al real, i obrir tres segments cronològics corresponents a tres conjuntures polítiques característiques, que tenen el seu reflex en matèria econòmica, en general, i hisendística, en particular. La primera, 1850-1867/68, etapa d'assentament del liberalisme polític i econòmic conservador; la segona, 1868/69-1873/74, època d'efervescència revolucionària democràtica; i la tercera, 1874/75-1891/92, que contempla la restauració del liberalisme conservador, encara que amb algunes modificacions.

Pel que fa als ingressos, les dades s'inclouen en els següents quadres I, II, III, IV, V i VI.

QUADRE I

INGRESSOS RECAPTATS PER L'AJUNTAMENT DE DÉNIA, EN REALS CORRENTS, 1850-1867/68

Anys	Resul.	Arbitres	Benefi.	Extraor.	Reparti.	SUBTOTAL	Arbitres dèficit	TOTAL
1.850		17.575				17.575	48.672	66.247
1.851		9.500				9.500	28.649	38.149
1.852		4.750				4.750	29.148	33.898
1.853		7.707				7.707	27.933	35.640
1.854		5.980				5.980	28.432	34.412
1.855		1.900				1.900	30.654	32.554
1.856		1.900			13.764	15.664	39.461	55.125
1.857		1.900				1.900	50.000	51.900
1.858		1.900				1.900	40.676	42.576
1.859		2.250		22.038		24.288	32.978	57.266
1.860	1.502	2.422	3.000			6.924	58.013	64.937
1.861	1.369	2.422				3.791	60.571	64.362
1.862	1.211	2.422				3.633	61.765	65.398
1863-64	1.211	2.422				3.633	88.173	91.806
1864-65	11.038					11.038	89.139	100.177
1865-66	29.360			1.250		30.610	118.090	148.700
1866-67	1.660					1.660	89.750	91.410
1867-68	1.520			10.600		12.120	89.140	101.260
TOTAL	48.871	65.050	3.000	33.888	13.764	164.573	1.011.244	1.175.817
MITJA.	6.109	4.646	3.000	11.296	13.764	9.143	56.180	65.323
%	4,2	5,5	0,3	2,9	1,2		86	100

Font: A.M.D. Finances Municipals

29. El sistema de repartiment es practicava segons les regles de l'Equivalent.

QUADRE II

INGRESSOS RECAPTATS PER L'AJUNTAMENT DE DÈNIA, EN REALS CORRENTS, 1868/69-1873/74

Anys	Resultes	Propis	Arbitres	Monts	Extra.	SUBTOTAL	Recursos	TOTAL
1868-69	11.310			830	400	12.540	153.590	166.130
1869-70	28.570			370		28.940	70.820	99.760
1870-71	7.324		71.400	528	6.644	85.896	97.340	183.236
1871-72	7336		71.400	528	6.644	85.908	97.340	183.248
1872-73	8.920	908	47.152	1.600	129.348	187.928	185.644	373.572
1873-74			14.820		8.424	23.244	264.192	287.436
TOTAL	63.460	908	204.772	3.856	151.460	424.456	868.926	1.293.382
MITJANA	12.692	908	51.193	771	30.292	70.742	144.821	215.564
%	4,9	0	15,8	0,2	11,7		67,1	100
Font: A.M.D.Finances Municipals								

QUADRE III

INGRESSOS RECAPTATS PER L'AJUNTAMENT DE DÈNIA, EN REALS CORRENTS, 1874/75-1891/92

Anys	Resultes	Propis	Arbitres	Correc.	Extraordina.	SUBTOTAL	Arbitres def.	TOTAL
1874-75	0	0	61.880	20.072	3.032	84.984	91.248	176.232
1875-76	6.168	0	28.972	17.776	16.516	69.432	330.400	399.832
1876-77	568	0	58.520	27.572	5.836	92.496	317.732	410.228
1877-78	38.152	0	61.248	26.368	14.748	140.516	450.080	590.596
1878-79	9.000	0	55.440	17.804	5.612	87.856	319.780	407.636
1879-1880	5.272	0	66.208	6.352	3.072	80.904	489.388	570.272
1880-81	5.512	0	53.972	18.352	2.380	80.216	339.348	419.564
1881-82	10.808	1.320	81.476	23.732	488	117.824	351.168	468.992
1882-83	0	1.320	97.852	28.196	24.232	151.600	329.420	481.020
1883-84	1.764	1.320	107.104	14.928	76.808	201.924	328.556	530.480
1884-85	11.076	1.320	108.504	14.476	47.460	182.836	297.680	480.516
1885-86	708	1.320	65.124	9.176	78.444	154.772	301.572	456.344
1886-87	228	1.320	113.032	13.548	8.196	136.324	315.212	451.536
1887-88	34.752	1.320	97.640	19.300	56.380	209.392	432.860	642.252
1888-89	15.028	1.320	100.132	25.892	892	143.264	416.840	560.104
1889-90	0	1.320	70.040	7.048	24.172	102.580	379.060	481.640
1890-91	13.372	1.320	84.944	4.040	60.628	164.304	311.764	476.068
1891-92	158.040	1.320	103.356	10.636	104.384	377.736	314.724	692.460
TOTAL	310.448	14.520	1.415.444	305.268	533.280	2.578.960	6.116.812	8.695.772
MITJANA	17.247	807	78.636	16.959	29.627	143.276	339.823	483.098
%	3,6	0,2	16,3	3,5	6,1		70,3	100
Font: A.M.D. Finances municipals								

QUADRE IV

DESVIACIÓ ENTRE ELS INGRESSOS PRESSUPOSTATS I LIQUIDATS

Anys	Press.	Liquidats	Des. ab.	Des. %
1.850	69.455	69.455	0	100
1.851	68.525	68.525	0	100
1.852	94.693	94.693	0	100
1.853	89.188	89.188	0	100
1.854	96.970	96.970	0	100
1.855	70.924	70.924	0	100
1.856	76.169	76.169	0	100
1.857	76.543	76.543	0	100
1.858	73.918	73.918	0	100
1.859	53.759	47.166	6.593	88
1.860	89.021	89.021	0	100
1.861	93.037	93.037	0	100
1.862	105.449	105.449	0	100
1863-64	164.175	164.175	0	100
1864-65	139.799	139.799	0	100
1865-66	150.960	150.960	0	100
1866-67	175.280	175.280	0	100
1867-68	227.390	227.390	0	100
1868-69	200.240	200.240	0	100
1869-70	221.550	221.550	0	100
1870-71	234.440	234.440	0	100
1871-72	397.648	397.648	0	100
1872-73	558.244	558.244	0	100
1873-74	283.904	283.904	0	100
1874-75	310.416	310.416	0	100
1875-76	625.120	625.120	0	100
1876-77	626.628	626.628	0	100
1877-78	804.088	804.088	0	100
1878-79	728.456	728.456	0	100
1879-80	104.852	104.852	0	100
1880-81	911.136	911.136	0	100
1881-82	619.844	619.844	0	100
1882-83	506.424	506.424	0	100
1883-84	877.584	877.584	0	100
1884-85	1.047.824	1.047.824	0	100
1885-86	1.235.688	1.235.688	0	100
1886-87	2.990.612	2.990.612	0	100
1887-88	3.524.236	1.213.676	2.310.560	34
1888-89	946.788	1.295.012	-348.224	137
1889-90	2.876.692	1.486.232	1.390.460	52
1890-91	2.460.276	1.552.500	907.776	63
1891-92	353.328	2.043.156	-1.689.828	578
TOTAL	25.361.273	22.783.936	2.577.337	90
MITJAN.	603.840	542.475	61.365	
Font: A.M.D. Finances municipals				

QUADRE V

DESVIACIÓ ENTRE ELS INGRESSOS LIQUIDATS I RECAPTATS

Anys	Liquidats	Recaptats	Des. ab.	Des. %
1.850	69.455	66.247	3.208	95
1.851	68.525	38.149	30.376	56
1.852	94.693	33.898	60.795	36
1.853	89.188	35.640	53.548	40
1.854	96.970	34.412	62.558	35
1.855	70.924	32.554	38.370	46
1.856	76.169	55.125	21.044	72
1.857	76.543	51.900	24.643	68
1.858	73.918	42.576	31.342	58
1.859	47.166	57.266	-10.100	121
1.860	89.021	64.937	24.084	73
1.861	93.037	64.362	28.675	69
1.862	105.449	65.398	40.051	62
1863-64	164.175	91.806	72.369	56
1864-65	139.799	100.177	39.622	72
1865-66	150.960	148.700	2.260	99
1866-67	175.280	91.410	83.870	52
1867-68	227.390	101.260	126.130	45
1868-69	200.240	166.130	34.110	83
1869-70	221.550	99.760	121.790	45
1870-71	234.440	183.236	51.204	78
1871-72	397.648	183.248	214.400	46
1872-73	558.244	373.572	184.672	67
1873-74	283.904	287.436	-3.532	101
1874-75	310.416	176.232	134.184	57
1875-76	625.120	399.832	225.288	64
1876-77	626.628	410.228	216.400	65
1877-78	804.088	590.596	213.492	73
1878-79	728.456	407.636	290.956	60
1879-80	104.852	570.272	471.580	55
1880-81	911.136	419.564	491.572	46
1881-82	619.844	468.992	150.852	76
1882-83	506.424	481.020	25.404	95
1883-84	877.584	530.480	347.104	60
1884-85	1.047.824	480.516	567.308	46
1885-86	1.235.688	456.344	779.344	37
1886-87	2.990.612	451.536	2.539.076	15
1887-88	1.213.676	642.252	571.416	53
1888-89	1.295.012	560.104	734.900	43
1889-90	1.486.232	481.640	1.004.584	32
1890-91	1.552.500	476.068	1.076.428	31
1891-92	2.043.156	692.460	1.350.688	34
TOTAL	22.783.936	11.164.971	12.526.065	49
MITJAN.	564.784	266.545	298.240	
Font: A.M.D. Finances municipals				

QUADRE VI

DESVIACIÓ ENTRE ELS INGRESSOS PRESSUPOSTATS I RECAPTATS

Anys	Press.	Recaptats	Des. ab.	Des. %
1.850	69.455	66.247	3.208	95
1.851	68.525	38.149	30.376	56
1.852	94.693	33.898	60.795	36
1.853	89.188	35.640	53.548	40
1.854	96.970	34.412	62.558	35
1.855	70.924	32.554	38.370	46
1.856	76.169	55.125	21.044	72
1.857	76.543	51.900	24.643	68
1.858	73.918	42.576	31.342	58
1.859	53.759	57.266	-3.507	107
1.860	89.021	64.937	24.084	73
1.861	93.037	64.362	28.675	69
1.862	105.449	65.398	40.051	62
1863-64	164.175	91.806	72.369	56
1864-65	139.799	100.177	39.622	72
1865-66	150.960	148.700	2.260	99
1866-67	175.280	91.410	83.870	52
1867-68	227.390	101.260	126.130	45
1868-69	200.240	166.130	34.110	83
1869-70	221.550	99.760	121.790	45
1870-71	234.440	183.236	51.204	78
1871-72	397.648	183.248	214.400	46
1872-73	558.244	373.572	184.672	67
1873-74	283.904	287.436	-3.532	101
1874-75	310.416	176.232	134.184	57
1875-76	625.120	399.832	225.288	64
1876-77	626.628	410.228	216.400	65
1877-78	804.088	590.596	213.492	73
1878-79	728.456	407.636	290.956	60
1879-80	104.852	570.272	-465.420	544
1880-81	911.136	419.564	491.572	46
1881-82	619.844	468.992	150.852	76
1882-83	506.424	481.020	25.404	95
1883-84	877.584	530.480	347.104	60
1884-85	1.047.824	480.516	567.308	46
1885-86	1.235.688	456.344	779.344	37
1886-87	2.990.612	451.536	2.539.076	15
1887-88	3.524.236	642.252	2.881.976	18
1888-89	946.788	560.104	386.676	59
1889-90	2.876.692	481.640	2.395.044	17
1890-91	2.460.276	476.068	1.984.204	19
1891-92	353.328	692.460	-339.140	196
TOTAL	25.361.273	11.164.971	14.166.402	44
MITJAN.	603.840	266.545	337.295	
Font: A.M.D. Finances municipals				

Les principals conclusions econòmiques que s'extrauen dels quadres dels ingressos son les següents. En primer lloc, els recursos totals de la hisenda municipal de Dénia recaptats entre 1850 i 1892, ascendiren a 11.194.871 reals, la qual cosa significa una mitjana anual per a tot el període de 266.545 reals; xifra considerablement superior a l'homòloga del període 1800-1850³⁰. Ara bé, si descendim al detall de cadascun dels tres períodes abans esmentats, les coses varien sensiblement. Així, entre 1850 i 1868, el total de 1.175.817 reals signifiquen una mitjana anual de 65.323 reals, molt per baix de l'anterior mitjana; l'etapa 1868-1874, amb un total de 1.293.382 reals, va suposar un notable augment de recaptació mitja anual, 215.563 reals; i, finalment, l'època restauracionista amb un total de 8.695.772 reals, representa un increment considerabilíssim de la recaptació mitja anual, que va ascendir a 483.098 reals.

Pel que fa a la participació percentual de cada agregat dels ingressos en el total de recursos en les distintes etapes, els resultats són els següents. Invariablement, els recursos o arbitres per a cobrir el dèficit encapçalen de manera indiscutible el llistat: 86 punts en 1850-68, que baixaren suauement fins als 67 punts durant el Sexenni revolucionari (1868-1874) i tornaren a remuntar fins els 70 punts en l'època de la Restauració. És a dir, al voltant de les tres quartes parts del pressupost d'ingressos. Queda així palesament de manifest que sense aquesta font de finançament aquesta hisenda municipal, i la resta, no haurien sobreviscut, i quantitativament queda demostrada l'absoluta supeditació de l'Ajuntament de Dénia a la voluntat política dels governs, independentment de la seua orientació ideològica. Encara que l'afirmació es pot matisar relativament en el següent sentit: el Sexenni revolucionari, encapçalat pels partits progressistes, va permetre una mínima, però evident, "autonomia" fiscal, que té el seu ressò en el percentatge al·ludit. Ara bé, sols una quarta part dels ingressos pertanyien, i no del tot, a la hisenda local. Dins d'aquest apartat figura primerament i en segon lloc del ranking general, el capítol dels arbitres, més o menys propis de la hisenda municipal, però a una distància astronòmica respecte dels anteriors: 5,5 punts en 1850-1868; una alça notable entre 1868-74, de 15,8 punts, resultat, sense dubte, del període revolucionari democràtic del Sexenni i que es mantindria en la darrera etapa, assolint 16,2 punts. La resta dels capítols registren percentatges ben modestos: al voltant d'una mitjana de 6 punts els ingressos extraordinaris i aproximadament 4 punts l'agregat de les resultes, ambdós indicadors per a totes les etapes. Cal, no obstant, reparar en la importància relativa que adquireix el capítol de les resultes que posa de manifest les dificultats en la gestió recaptatòria dels recursos municipals.

Un tercer tret caracteritza el comportament de la hisenda de Dénia: els diversos graus de desviació en les fases pressupostàries dels ingressos, o, si és vol, la diferència entre la voluntat política i la realitat i possibilitat recaptatòria dels recursos. Els quadres IV, V i VI són alligonoradors respecte del fenomen durant tota l'etapa objecte d'estudi (1850-1892). Per una ban-

30. La mitjana del període 1800-1850 era de 31.750 reals. Per a més detalls, vegeu Salort (1998).

da, d'un total de 25.361.273 reals pressupostats per a tot el període, se'n van liquidar només 22.783.936, és a dir es va liquidar sols el 90 per cent; per altra banda, dels 22.783.936 reals liquidats es van recaptar sols 11.164.971 reals, la qual cosa suposa un 47 per cent; finalment, la diferència més brutal es dona entre els ingressos pressupostats i els realment recaptats: dels 25.361.273 reals pressupostats, només es van recaptar els esmentats 11.164.971 reals, és a dir sols un 44 per cent, en altres paraules, menys de la meitat pressupostada.

II.3.- Els gastos: classificació orgànica

A l'inici de l'etapa objecte d'estudi, les despeses encara s'agrupaven en les dues grans divisions clàssiques del liberalisme, és a dir, despeses obligatories i despeses voluntaries. Però al final del període tots eren més o menys obligatoris. En qualsevol cas, les despeses més estructuralment permanents de l'Ajuntament de Dénia des de 1850 fins la dècada dels anys noranta eren els següents ³¹.

Capítol I: Despeses de l'Ajuntament, que incloïen els següents articles: sous d'empleats (secretari -14.000 reals, oficial primer -8.000 reals-, comptador -10.000 reals-, auxiliar de comptador -6.000 reals-, escriptura -3.920 reals-, dipositori -7.000 reals-, arxiver -6.000 reals-, dos metges titulars -3.800 reals cadascú-, mestre d'obres -3.200 reals-, director de la banda de música municipal -5.000 reals-, dos porters -3.000 reals cadascú, agutzil pregoner -3.000 reals-, director del rellotge -240 reals-); material d'escriptoris; subscripcions; conservació i reparació de la Casa Consistorial i dels seus efectes i mobiliari; despeses de formació de les quintes; despeses d'eleccions, en el seu cas; despeses menors i de representació; despeses d'avaluació de la riquesa territorial per a confeccionar els Amillaraments; despeses de rectificació del padró de veïns; despeses d'empleats dedicats a recaptar l'impost sobre el moll, etc.

Capítol II: Despeses de Policia de seguretat. Aquest agregat integrava els següents articles: Alcaldia i Tinences d'Alcaldia; despeses de Guàrdia Municipal i d'equips i vestimenta; assegurances contra incendis; socors d'incendis i salvament, i veredes i extraordinaris.

Capítol III: Despeses de Policia urbana i rural. L'agregat de Policia urbana i rural tenia les següents despeses: despeses generals; despeses corrents d'enllumenat públic per gas i satisfacció de la part corresponent a aquest exercici per la seua instal·lació; despeses de neteja; despeses d'arbrat; despeses per a eliminar animals salvatges; despeses de mercats i llocs públics; despeses d'escorxador; despeses de cementeris; despeses d'aigua potable; despeses de fites i amollonaments.

Capítol IV: Despeses d'Instrucció pública. Les despeses d'educació recollien els següents articles: despeses de personal (un mestre superior -

31. Com és lògic, encara que l'estructura orgànica dels capítols de les despeses al llarg de l'etapa estudiada no varia, tanmateix, els articles i partides que integraven els esmentats capítols no van ésser sempre el mateixos durant el període. Per aquesta raó s'ha d'advertir que el llistat de despeses concrets que es presenten al text que segueix immediatament a aquesta nota, corresponen a l'exercici econòmic de 1891-92, últim de la sèrie estadística, la qual cosa ens permet una visió de la darrera evolució del gasto a l'Ajuntament de Dénia a finals del segle XIX, consolidat ja el model d'hisenda municipal liberal. En alguns agregats de les despeses més significatius s'ha cregut convenient reflectir inclús la quantitat desembossada per l'Ajuntament.

6.500 reals- i tres homes mestres elementals i tres dones mestres elementals -a raó de 5.500 reals cadascú-); despeses per a costejar el material de les escoles -1.624 reals per a l'escola superior i 1.372 reals per a cada una de la resta de les escoles; despeses de lloguers de les cases dels mestres: 13.320 reals.

Capítol V: Despeses de beneficència municipal. Els articles inclosos en aquest capítol eren: despeses generals (vacunació de xiquets i adults pobres i despeses de la Societat de Salvament de Naufrags); socors i conducció de pobres vianants; socors a emigrats pobres; subvenció a establiments benèfics (subvenció per a despeses corrents de l'Hospital de Caritat i per al propi edifici); despeses de personal de la beneficència municipal.

Capítol VI: Despeses d'obres públiques. Les despeses d'aquest capítol eren: manteniment dels edificis públics municipals; manteniment dels camins veïnals i ponts; manteniment de fonts i canonades; manteniment del clavegueram; de l'escorxador; de mercats i fires; de voreres i empedrament dels carrers; sous del personal en obres d'administració directa i material; reparació de la Casa Consistorial; reparació dels molls del port; despeses de material i efectes per a dur a terme la recaptació dels impostos sobre els molls, etc.

Capítol VII: Despeses de correcció pública. Aquestes despeses anaven destinades a costejar el material del dipòsit municipal i les necessitats de la pressó del partit judicial i a subministrar socors a presos i detinguts.

Capítol VIII: Monts. Les despeses d'aquest capítol eren: de personal; de conservació i foment de l'arbrat; de fites i amollonament i d'aprofitaments comunals.

Capítol IX: Càrregues. Aquest capítol, com en etapes anteriors, incloïa despeses de diversa naturalesa; el principal agregat, tanmateix, consistia en deutes. Així, les despeses corrents de censos reconeguts per l'Ajuntament; les despeses per censos endarrerits; funcions i festes, religioses i profanes; pagament de crèdits reconeguts en contra del Consistori; indemnitzacions a particulars per decisions irregulars o il·legals preses per l'Ajuntament; satisfaccions de bestretes de particulars; pagament d'honoraris a l'agent municipal a Alacant; despeses ocasionades en la conducció de cabdals a Alacant; despeses dels treballs de formació del padró de prestació personal; lloguer del local ocupat per l'estació telegràfica i del local ocupat per les oficines de la zona militar; despeses per expropiacions, litigis i pòsits; despeses de subministrament a l'exèrcit; despeses pels "contingents" provincials, és a dir, transferències a la Diputació; despeses per la quota de consums, d'alcohols i de la sal a l'Estat; transferències de contribucions sobre béns de Propis i arbitres a la hisenda central.

Capítol X: Despeses per obres de nova construcció. En aquest capítol s'inclouïa, en 1891-92 l'article per a la construcció d'un nou escorxador i una altre per a la construcció d'un nou abeurador.

II.4.- L'anàlisi quantitativa dels gastos

Les dades estadístiques de l'assignació efectiva dels ingressos de l'Ajuntament de Dénia entre 1850 i 1892 figuren als quadres VII, VIII, IX, X, XI i XII.

Els aspectes més rellevants de l'aplicació dels recursos són els següents. En primer lloc, les despeses totals realitzats per la hisenda municipal de Dénia entre 1850 i 1892, ascendiren a 11.404.389 reals, la qual cosa significa una mitjana anual per a tot el període de 271.703 reals; quantitat considerablement superior a l'homòloga del període 1800-1850³². Ara bé, si descendim al detall de cadascun dels tres períodes estudiats, els resultats varien ostensiblement. Així, entre 1850 i 1868, el total de 1.885.487 reals signifiquen una mitjana anual de 104.749 reals, molt per davall de l'anterior mitjana; l'etapa 1868-1874, amb un total de 1.135.066 reals, va suposar un sensible augment de la despesa mitjana anual que assolí els 189.178 reals; i, per últim, l'època de la restauració conservadora, amb un total de 8.383.816 reals, representà un increment evidentíssim en l'aplicació mitja anual dels recursos, que va ascendir a 465.768 reals.

Pel que fa a la participació percentual de cada agregat del gasto en el total de recursos aplicats en les distintes etapes, els resultats més cridaners són els que s'exposen a continuació. En primer lloc, s'ha de dir que en les tres etapes es reflecteix una certa tendència en el manteniment de la prioritat de determinats capítols del gasto que, no obstant, presenta determinades variacions en els distints períodes. Així, entre 1850 i 1868 el llistat, de major a menor i en relació amb el total, està encapçalat per les despeses de l'Ajuntament (27 punts), seguit de les despeses en educació (20 punts), de les despeses per càrregues (11,3 punts), de les despeses en policia urbana (6,7 punts), de les despeses en obres públiques (8,2 punts), de les despeses en policia de seguretat (6,7 punts), de les despeses per resultes (5,3 punts), de les despeses per a imprevistos (3,9 punts), de les despeses en obres de nova construcció (3,1 punts), de les despeses de correcció (2,9 punts) i tanquen el llistat les despeses de beneficència (0,8 punts).

Per la seua banda, l'etapa que transcorre entre 1869 i 1874 presenta les següents prioritats, que posen de relleu certes variacions en l'aplicació dels ingressos. Seguint la metodologia expositiva emprada a l'apartat anterior, el primer lloc l'ocupen ara les despeses per càrregues, que quasi s'han triplicat en relació al període precedent (27,2 punts), fruit, sens dubte, de l'escassa capacitat financera de l'Ajuntament, dels deutes acumulats i de les transferències a la Hisenda central i a la Diputació. En segon lloc figuren les despeses de l'Ajuntament (20,7 punts), seguits de les despeses de Policia

32. La mitjana del període 1800-1850 era de 45.221 reals. Per a més detalls, vegeu Salort (1998).

urbana (12,6 punts), de les despeses per resultes, que quasi s'han triplicat respecte del període anterior (12 punts), de les despeses en educació, que s'han reduït a la meitat en relació al període precedent (10,8 punts), de les despeses per a imprevistos (5 punts), de les despeses en obres públiques (4,3 punts), de les despeses de beneficència, que durant aquest període progressista quasi s'han quadruplicat (3,8 punts), però que en el conjunt de les despeses continuaven suposant una participació mínima, de les despeses de correcció pública (2,2 punts), de les despeses de policia de seguretat (1,0 punts), tancant el ranking les despeses en obres de nova construcció (0,5 punts).

Finalment, el període 1875-1892 presenta el següent perfil del gasto. El capítol de les càrregues es reafirma en l'encapçalament del llistat, augmentant 12 punts respecte de l'etapa anterior (39,3 punts), seguit de les despeses de l'Ajuntament, que es mantenen en el mateix segon lloc però continuant la tendència decreixent (17,3 punts), de les despeses de policia urbana, que retenen el tercer lloc aconseguida al període precedent, fruit, sense dubte, de les noves necessitats d'una ciutat que creix (12,7 punts), de les despeses en obres públiques, que quasi dupliquen la seua participació en el mateix interval de temps (7,1 punts), de les despeses d'instrucció pública que, continuant la seua davallada, es contrauen en un 50 per cent en el pes percentual, cosa que posa de manifest la molt limitada, per no dir que nul·la, voluntat política i interès econòmicosocial per aquesta matèria, dels governs municipals conservadors (5,5 punts), de les despeses en correcció (5,4 punts), de les despeses en beneficència, que aconsegueixen mantenir la mateixa i insuficient participació percentual (3,8 punts), de les despeses per a imprevistos (3,6 punts), de les despeses per resultes, que han disminuït dràsticament (2,8 punts), de les despeses en obres de nova construcció, que quasi s'han quadruplicat respecte de l'etapa 1868-74, com a resultat de la instal·lació de l'aigua potable i enllumenat a gas (1,6 punts) i conclou el llistat el capítol de despeses de Policia de seguretat, amb el seu ja tradicional i escàsíssim pes percentual en el conjunt (1,0 punts).

Per a concloure l'anàlisi quantitativa de les despeses de l'Ajuntament de Dénia convé reparar en els diversos graus de desviament en les diverses fases pressupostàries que, de manera similar al que ja s'ha apuntat respecte dels ingressos, posen llum a la diferència entre el desig i la realitat. En efecte, dels 38.218.409 reals consignats als pressupostos al llarg del període 1850-1892, curiosament es van liquidar, està clar que amb artificis comptables, 39.048.825 reals, és a dir un 102 per cent. Ara bé, quan es comparen les recents anotades xifres liquidades amb les quantitats realment realitzades, els resultats canvien del dia a la nit: sols en van gastar 11.404.389 reals; dit d'una altra manera, sols es van poder aplicar aproximadament una tercera part de les xifres liquidades, un 29 per cent. Més o menys la mateixa diferència en xifres absolutes i percentatge (30 per cent) entre les dades pressupostates i les realitzades.

QUADRE VII

GASTOS REALITZATS PER L'AJUNTAMENT DE DÈNIA, EN REALS CORRENTS, 1850-1868

Anys	Result.	Ajunta.	Policia segu.	Policia urba.	Instrucc. púb.	Benefi.	Ob.púb.	Correc.	Càrregues	Obr. no const.	Imprev.	TOTAL
1.850		14.878		149	812	9.191	2.615	2.005	4.894	11.771	3.729	50.044
1.851		14.900	6.405	950	10.400		2.300	2.000	6.558	22.926	200	66.639
1.852		15.771	317	8.844	14.680		1.217	1.732	85.771		3.062	131.394
1.853		16.219	89	9.332	11.680		11.289	1.624	11.678		5.158	67.089
1.854		19.412	9.028	4.450	11.660		15.506	2.000	11.027		8.000	81.103
1.855		19.407	7.828	4.950	12.000		19.530	2.000	11.209		3.000	79.924
1.856		20.678	7.695	5.465	12.029		6.635		12.012		16.088	80.600
1.857		24.430	7.828	7.150	12.400		7.000	2.300	9.810		1.000	71.918
1.858		26.310	9.248	7.150	12.400		7.000	4.000	6.810		1.000	73.918
1.859		26.181	9.048	7.692	25.304		7.236	3.400	7.445		995	87.301
1.860	17.945	26.029	9.168	12.225	27.727	3.000	2.959	3.956	3.399		4.758	111.166
1.861	9.152	27.364	9.088	13.858	29.786		1.689	4.451	3.558		849	99.775
1.862	1.548	30.049	9.248	14.800	34.086		3.000	4.505	6.810		1.000	105.046
1863-64	8.913	40.977	14.087	20.094	47.842		5.132	4.517	10.217		8.217	159.996
1864-65	7.823	28.107	9.238	14.409	29.045		3.793	3.717	4.940		3.124	105.194
1865-66		41.000	8.500	14.610	29.510	1.370	2.890	3.460	7.500		3.000	111.840
1866-67	44.070	48.850	9.240	14.560	30.440	4.000	8.990	4.050	6.040		4.980	175.220
1867-68	10.340	77.920	300	22.090	29.820	5.960	45.060	4.200	3.930	23.280	4.740	227.340
TOTAL	99.791	519.482	126.502	183.441	389.720	14.330	153.821	53.917	213.608	57.977	72.898	1.885.487
MITJA	12.474	28.860	7.028	10.191	21.651	3.583	8.546	3.172	11.867	19.326	4.050	104.748
%	5,3	27,6	6,7	9,7	20,7	0,8	8,2	2,9	11,3	3,1	3,9	100

Font: A.M.D. Finances municipals

QUADRE VIII

GASTOS REALITZATS PER L'AJUNTAMENT DE DÈNIA, EN REALS CORRENTS, 1868/69-1873/74

Anys	Ajunta.	Poi. segur.	Poi. urba.	Instrucc. públ.	Benefi.	Ob. públi.	Correc.	Càrregues	Obr. no const.	Imprev.	Result.	TOTAL
1868-69	39.470	170	25.000	22.950	6.190	25.070	7.790	6.760		10.220		143.620
1869-70	29.570	1.490	12.410	15.450	4.740	6.390	3.000	1.890		2.830	22.140	99.710
1870-71	44.116	2.504	26.204	27.476	12.064	2.068	1.760	32.168		6.912	46.764	202.036
1871-72	44.116	2.504	26.204	27.476	12.064	2.068	1.760	32.168		6.912	46.764	202.036
1872-73	36.984	2.864	26.224	21.324	4.532	10.232	10.420	177.324	5.688	13.288	20.664	329.344
1873-74	40.756	1.816	26.536	7.856	3.228	2.828		58.708		16.492		158.320
TOTAL	235.012	11.148	142.578	122.532	42.918	48.656	24.730	308.818	5.688	66.654	136.332	1.135.066
MITJANA	39.169	1.858	23.763	20.422	7.153	8.109	4.946	51.470	5.688	9.442	34.083	189.178
%	20,7	1	12,6	10,8	3,8	4,3	2,2	27,2	0,5	5	12	100

Font: A.M.D. Finances municipals

QUADRE IX

GASTOS REALITZATS PER L'AJUNTAMENT DE DÈNIA, EN REALS CORRENTS, 1874/75-1891/92

Anys	Ajunta.	Poi. segu.	Poi. urba.	Instrucció.	Benefi.	Ob. públi.	Correc.	Càrreg.	Obr. no const.	Imprev.	Result.	TOTAL
1874-75	48.812	1.116	56.804	32.448	1.820	11.156	27.872	52.336	2.000	26.480	0	270.844
1875-76	71.984	960	55.548	2.760	6.768	61.328	21.212	101.484	0	68.020	17.816	407.860
1876-77	62.024	208	54.956	23.812	9.704	49.312	22.372	101.144	34.124	10.000	8.000	375.756
1877-78	58.992	468	56.316	1.800	15.776	22.768	23.888	323.608	13.624	10.556	33.084	560.890
1878-79	90.896	344	57.036	59.064	10.124	3.756	24.424	178.472	0	7.096	6.196	437.208
1879-80	81.948	336	65.316	14.580	21.672	24.896	24.036	266.448	26.360	2.784	41.140	569.516
1880-81	72.072	1.136	61.608	18.840	2.532	21.744	27.016	155.100	0	7.188	29.948	397.184
1881-82	92.740	536	55.404	28.016	19.236	7.952	33.256	157.984	18.600	34.888	0	448.612
1882-83	99.116	360	61.436	34.704	19.540	20.962	39.028	153.196	23.636	16.520	0	466.488
1883-84	67.992	336	57.928	31.324	13.716	15.576	19.880	257.776	3.464	30.008	21.980	520.080
1884-85	75.396	336	55.680	47.600	38.688	10.696	24.544	213.576	372	5.984	6.924	479.796
1885-86	76.152	0	45.572	16.144	6.112	6.272	20.032	220.892	2.912	5.788	1.228	456.104
1886-87	83.728	536	50.440	3.424	7.412	73.648	26.076	194.724	0	11.492	0	451.490
1887-88	123.408	20.108	74.176	4.880	16.716	86.900	46.960	231.936	0	16.000	21.160	642.244
1888-89	106.844	19.784	77.984	0	23.652	63.144	23.504	200.900	0	18.000	26.288	560.100
1889-90	80.116	10.792	54.000	36.072	19.176	38.864	12.876	196.320	0	20.448	4.000	472.664
1890-91	60.352	10.780	50.436	46.544	16.068	9.916	11.708	108.284	0	2.628	7.052	323.768
1891-92	96.712	18.208	61.516	62.692	17.700	62.340	22.092	180.244	5.400	6.928	7.400	541.232
TOTAL	1.449.064	86.344	1.062.156	464.804	321.412	591.220	450.876	3.294.424	130.492	300.808	232.216	8.383.816
MITJA	80.504	4.797	59.009	25.822	17.856	32.846	25.049	183.024	7.250	16.712	12.901	465.768
%	17,3	1	12,7	5,5	3,8	7,1	5,4	39,3	1,6	3,6	2,8	100

Font: A.M.D. Finances municipals

QUADRE XI

DESVIACIÓ ENTRE ELS GASTOS LIQUIDATS I REALITZATS

Anys	Liqui.	Realitzats	Des. ab.	Des. %
1.850	69.455	50.044	19.411	72
1.851	68.525	66.639	1.886	97
1.852	94.693	131.394	-36.701	139
1.853	89.188	67.069	22.119	75
1.854	96.970	81.103	15.867	84
1.855	70.924	79.924	-9.000	113
1.856	76.169	80.600	-4.431	106
1.857	76.543	71.918	4.625	94
1.858	73.918	73.918	0	100
1.859	92.543	87.301	5.242	94
1.860	90.613	111.166	-20.553	123
1.861	94.696	99.775	-5.079	105
1.862	105.047	105.046	1	100
1863-64	147.659	159.996	-12.337	108
1864-65	108.280	105.194	3.086	97
1865-66	122.390	111.840	3.550	97
1866-67	175.280	175.220	60	100
1867-68	227.390	227.340	50	100
1868-69	200.240	143.620	56.620	72
1869-70	221.550	99.710	121.840	45
1870-71	234.440	202.036	32.404	86
1871-72	397.648	202.036	195.612	51
1872-73	558.244	329.344	228.900	59
1873-74	283.904	158.320	125.584	56
1874-75	310.416	270.844	39.572	87
1875-76	1.209.472	407.860	801.612	34
1876-77	1.441.536	375.756	1.065.780	26
1877-78	1.664.868	560.880	1.103.988	34
1878-79	1.618.180	437.228	1.180.952	27
1879-80	1.291.600	569.516	722.084	44
1880-81	1.433.240	397.184	1.036.056	28
1881-82	619.364	448.612	170.752	72
1882-83	614.464	468.488	145.976	76
1883-84	2.210.008	520.080	1.689.928	24
1884-85	2.650.088	479.796	2.170.292	18
1885-86	2.930.536	456.104	2.474.432	16
1886-87	2.988.612	451.480	2.537.132	15
1887-88	3.289.124	642.244	2.646.864	20
1888-89	3.471.132	560.100	2.911.020	16
1889-90	2.081.564	472.664	1.608.884	23
1890-91	2.431.704	323.768	2.107.916	13
1891-92	3.016.608	541.232	2.475.320	18
TOTAL	39.048.825	11.404.389	27.637.316	29
MITJAN.	929.734	271.703	658.031	

Font: A.M.D. Finances municipals

QUADRE XII

DESVIACIÓ ENTRE ELS GASTOS PRESSUPOSTATS I REALITZATS

Anys	Pressu.	Realitzats	Des. ab.	Des. %
1.850	69.455	50.044	19.411	72
1.851	68.525	66.639	1.886	97
1.852	94.693	131.394	-36.701	139
1.853	89.188	67.069	22.119	75
1.854	96.970	81.103	15.867	84
1.855	70.924	79.924	-9.000	113
1.856	76.169	80.600	-4.431	106
1.857	76.543	71.918	4.625	94
1.858	73.918	73.918	0	100
1.859	92.543	87.301	5.242	94
1.860	90.613	111.166	-20.553	123
1.861	94.696	99.775	-5.079	105
1.862	105.047	105.046	1	100
1863-64	164.175	159.996	4.179	97
1864-65	108.280	105.194	3.086	97
1865-66	122.390	111.840	10.550	91
1866-67	175.280	175.220	60	100
1867-68	227.390	227.340	50	100
1868-69	200.240	143.620	56.620	72
1869-70	221.550	99.710	121.840	45
1870-71	234.440	202.036	32.404	86
1871-72	526.364	202.036	324.328	38
1872-73	558.244	329.344	228.900	59
1873-74	283.904	158.320	125.584	56
1874-75	310.416	270.844	39.572	87
1875-76	1.209.472	407.860	801.612	34
1876-77	1.441.536	375.756	1.065.780	26
1877-78	1.664.868	560.880	1.103.988	34
1878-79	1.618.180	437.228	1.180.952	27
1879-80	1.291.600	569.516	722.084	44
1880-81	1.433.240	397.184	1.036.056	28
1881-82	619.364	448.612	170.752	72
1882-83	614.464	468.488	145.976	76
1883-84	2.210.008	520.080	1.689.928	24
1884-85	2.650.088	479.796	2.170.292	18
1885-86	2.930.536	456.104	2.474.432	16
1886-87	2.988.612	451.480	2.537.132	15
1887-88	3.497.436	642.244	2.855.176	18
1888-89	946.788	560.100	386.676	59
1889-90	2.876.692	472.664	2.404.012	16
1890-91	2.460.276	323.768	2.136.488	13
1891-92	3.533.292	541.232	2.992.004	15
TOTAL	38.218.409	11.404.389	26.813.900	30
MITJAN.	909.962	271.536	638.426	
Font: A.M.D. Finances municipals				

II.5.- La relació ingressos-gastos i l'estat deficitari de la hisenda municipal de Dénia

La insuficiència financera comptable reflectida a la documentació (molt a sovint contradictòria i confusa) no va estar uniforme al llarg del període 1850-1892, encara que s'aconseguira defugir el dèficit a costa de forts retalls en les despeses i ajornaments en la realització dels gastos d'un exercici econòmic al posterior, coses que ja s'ha vist en els quadres de desviament de l'aplicació dels recursos i en els capítols de les resultes. Per aquesta raó, si no de desequilibri pressupostari comptable sí que hom pot parlar de l'estat deficitari general i estructural d'aquesta hisenda municipal. Per altra banda, si es comptabilitzaren sols els recursos més o menys propis de l'Ajuntament, és a dir, descomptant els recursos per a cobrir el dèficit, concedits pels governs centrals o la Diputació, el desequilibri resultant seria més que evident.

En tot cas, l'etapa 1850-1868 (Quadre XIII) va estar la més desequilibrada en la relació ingressos-despeses. Com hom pot observar, el dèficit mitjà anual assolí la molt respectable quantitat de 39.426 reals.

QUADRE XIII

DÈFICIT DE L'AJUNTAMENT DE DÉNIA, EN REALS CORRENTS, 1850-1867/68

Anys	Ingressos	Gastos	Dèficit
1.850	66.247	50.044	16.203
1.851	38.149	66.639	-28.490
1.852	33.898	131.394	-97.496
1.853	35.640	67.069	-31.429
1.854	34.412	81.103	-46.691
1855	32.554	79.924	-47.370
1856	55.125	80.600	-25.475
1857	51.900	71.918	-20.018
1858	42.576	73.918	-31.342
1859	57.266	87.301	-30.035
1860	64.937	111.166	-46.229
1861	64.362	99.775	-35.413
1862	65.398	105.046	-39.648
1863-64	91.806	159.996	-68.190
1864-65	100.177	105.194	-5.017
1865-66	148.700	111.840	36.860
1866-67	91.410	175.220	-83.810
1867-68	101.260	227.340	-126.080
TOTAL	1.175.817	1.885.487	-709.670
MITJANA	65.323	104.749	-39.426

Font: A.M.D. Finances municipals

En canvi, els períodes 1868-1874 (Quadre XIV) i 1875-1892 (Quadre XV) van registrar, aparentment, limitadíssims superàvits: els escassos 26.386

reals de mitjana anual de la primera subetapa es van reduir a uns quasi insignificants 17.331 reals de mitjana anual en la segona subetapa. Insistesc en el que ja s'ha dit respecte de la contracció i ajornament de les despeses, com a base explicativa d'aquest comportament.

QUADRE XIV

RELACIÓ INGRESSOS-GASTOS DE L'AJUNTAMENT DE DÉNIA, EN REALS CORRENTS, 868/69-1873/74

Anys	Ingressos	Gastos	Dèficit
1868-69	166.130	143.620	22.510
1869-70	99.760	99.710	50
1870-71	183.236	202.036	-18.800
1871-72	183.248	202.036	-18.788
1872-73	373.572	329.344	44.228
1873-74	287.436	158.320	129.116
TOTAL	1.293.382	1.135.066	158.316
MITJANA	215.564	189.178	26.386
Font: A.M.D. Finances municipals			

QUADRE XV

RELACIÓ INGRESSOS-GASTOS DE L'AJUNTAMENT DE DÉNIA, EN REALS CORRENTS, 1874/75-1891/92

Anys	Ingressos	Gastos	Dèficit
1874-75	176.232	270.844	-94.612
1875-76	399.832	407.860	-8.028
1876-77	410.228	375.756	34.472
1877-78	590.596	560.880	29.716
1878-79	407.636	437.208	-29.572
1879-80	570.272	569.516	756
1880-81	419.564	397.184	22.380
1881-82	468.992	448.612	20.380
1882-83	481.020	468.488	12.532
1883-84	530.480	520.080	10.400
1884-85	480.516	479.796	720
1885-86	456.344	456.104	240
1886-87	451.536	451.480	56
1887-88	642.252	642.244	8
1888-89	560.104	560.100	4
1889-90	481.640	472.664	8.976
1890-91	476.068	323.768	152.300
1891-92	692.460	541.232	151.228
TOTAL	8.695.772	8.383.816	311.956
MITJANA	483.098	465.768	17.331
Font: A.M.D. Finances municipals			

Conclusions

Els resultats més significatius d'aquest treball posen de relleu les dues vessants inel·ludibles en qualsevol investigació de caire hisendístic. En primer lloc, la relacionada en la naturalesa dels sistema impositiu vigent entre 1850 i 1892, la qual cosa posa de manifest la pressió fiscal i les implicacions socials resultants de la seua aplicació. I en segon terme, la vinculada amb la forma en que es va fer efectiva l'assignació de recursos; és a dir, l'impacte social i econòmic de les despeses. A més a més, com que ja existeix un estudi sobre el comportament de la hisenda municipal de Dénia entre 1800 i 1850, hom podrà constatar les diferències existents entre la primera i la segona meitat del segle XIX.

En relació al primer aspecte, aquesta hisenda local de naturalesa fiscal, amb una major capacitat recaptatòria a la seua homòloga del període 1800-1850, es va finançar bàsicament en els arbitres indirectes sobre el consum i el tràfec comercial i molt limitadament en els recàrrecs sobre les contribucions directes. Al final del període, a més a més, les taxes i llicències obtindrien alguna significació³³. Els béns de propis tenien una rendibilitat quasi nul·la. La nota més diferenciadora respecte a l'etapa 1800-1850 era l'absència gairebé absoluta de recursos procedents dels drets de monopolis, arrossegats per l'expansió de l'economia de mercat i la presència dels impostos de tipus directe. Els subjectes contributius que finançaren aquestes càrregues municipals continuaren essent, sobretot, la massa de consumidors; molt secundàriament, la burgesia propietària de béns immobles i la burgesia comercial i industrial i els usuaris dels serveis subministrats per l'Ajuntament. En aquest sentit hom pot afirmar que s'havia produït una lleugera redistribució de la càrrega contributiva en relació a l'etapa anterior. Cosa que no ens ha de fer perdre de vista el fet que el sistema fiscal continuava configurant un model fortament desigualitari i injust: proporcionalment contribuïen més els que disposaven de menys recursos i viceversa. Per la seua banda, la pressió fiscal que suportaven els consumidors va seguir la seua tendència alcista, donat que als impostos estrictament municipals s'afegien els exigits per la Hisenda central i la Diputació.

Pel que fa a l'assignació dels recursos recaptats per l'Ajuntament de Dénia entre 1850 i 1892 i el seu impacte econòmic i social, les conclusions més rellevants són les següents. En primer lloc, la institució municipal va gastar com a mitjana anual al llarg del període, una quantitat considerablement superior a l'homòloga del període 1800-1850. En segon lloc, es reflecteix una certa tendència en el manteniment de la prioritat de determinats capítols del gasto, encara que es manifesten determinades variacions en els distints subperíodes. Així, la suma de les despeses corrents de l'Ajuntament i de la despesa per càrregues s'engoliren més de les dues terceres parts dels pressupostos. La qual cosa posa de manifest dues coses respectivament: la primera, racional i justificada, l'increment de les tasques

33. Els ingressos procedents de taxes i llicències, a finals del segle XIX, es constitueixen com un precedent de la futura "reforma tributària silenciosa" promoguda per F. de Lemus i desenvolupada a partir de la primera dècada del segle XX.

burocràtiques d'una institució al servei d'una ciutat que experimenta un creixement; i la segona, en bona mesura improductiva, fruit, sens dubte, de l'escassa capacitat financera de l'Ajuntament, dels deutes acumulats i, sobretot, de les transferències a la Hisenda central i a la Diputació. Així mateix, les necessitats d'una ciutat en expansió expliquen el significatiu percentatge destinat a les despeses en policia urbana. En canvi, les despeses destinades a incentivar el creixement econòmic, fonamentalment els capítols d'obres públiques i obres de nova construcció, van assolir una molt limitada importància. De tota manera s'ha de subratllar que les darreres despeses citades es van incrementar notablement durant la Restauració. A una similar conclusió s'arriba quan s'observen les quantitats aplicades al desenvolupament social, és a dir, les despeses en educació i les despeses de beneficència, encara que s'ha de fer notar que aquestes últimes van experimentar un fort creixement durant el Sexenni democràtic. La resta de les despeses van representar sempre una importància molt secundària. Així, la insuficiència pressupostària no va permetre suficients i qualificats serveis. Tot i això del que s'ha dit, l'aplicació dels ingressos va estar un poc menys irracional que durant l'etapa 1800-1850.

De tota manera es pot concloure que el model de distribució dels recursos continuava essent, analitzat de forma global, econòmicament improductiu i socialment injust, tal i com havia establert el sistema liberal des de la reforma de Mon-Santillán de 1845. La supeditació d'aquesta hisenda local a les premisses i necessitats d'una desequilibrada i injusta hisenda central, i centralista, quasi permanentment en mans de les forces conservadores i la manca d'una suficient autonomia fiscal, estan en la base explicativa de la situació descrita. Encara faltaven alguns anys perquè la hisenda municipal de Dénia, i la resta de les hisendes locals, entraren en la dinàmica més o menys reformadora de principis de segle XX.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Fonts no impreses

Arxiu Municipal de Dénia (A.M.D.)

Arxiu de la Diputació Provincial d'Alacant (A.D.P.A.)

Bibliografia temàtica

CAIN, L.P. (1994):

"Death and Spending: Did Urban Mortality Shocks Lead to Municipal Expenditures Increases?", Session C-7 *Creating Local Government in the Industrialization Process*, Eleventh International Economic History Congress, Milano.

COMIN, F.(1988):

Hacienda y economía en la España contemporánea (1800-1936), Madrid, Instituto de Estudios Fiscales. (1996): *Historia de la Hacienda pública, II. España (1808-1995)*, Barcelona, Crítica.

COMIN, F. i GARCIA, C. (1995):

"Reforma liberal, centralismo y Haciendas municipales en el siglo XIX", en *Hacienda Pública Española*, nº 133, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales.

DEL MORAL RUIZ, J. (1984):

Hacienda central y Haciendas locales en España, 1845-1905, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local.

FONTANA, J. (1980):

La Hacienda en la Historia de España: 1700-1931, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales.

FUENTES QUINTANA, E. (1990):

Las reformas tributarias en España. Teoría, historia y propuestas, Barcelona, Crítica.

GARCIA DE ENTERRIA, E. (1968):

Problemas actuales del Régimen Local, Sevilla.

MILLWARD, R. (1994):

"Local Government expenditure in Britain, 1780-1914: An Economic Analyses", Session C-7 *Creating Local Government in the Industrialization Process*, Eleventh International Economic History Congress, Milano.

MIR I BAGO, J. (1991):

El sistema español de competencias locales. Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas.

MONASTERIO, C. y SUAREZ, J. (1996)

Manual de hacienda autonómica y local, Madrid, Ariel.

SALORT, S.

(1996): “*Las Haciendas locales entre el Antiguo Régimen y el reformismo burgués. La Hacienda municipal de Alicante (1800-1923)*”, en *Hacienda Pública Española*, monografía dedicada a la reforma fiscal de Mon-Santillán, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales.

(1997): *La Hacienda local en la España Contemporánea. La Hacienda municipal de Alacant (1800-1923)*, Alacant, Institut de Cultura “Juan Gil Albert”.

(1998): “*La hisenda municipal de Dénia en la transició des de l’Antic Règim al liberalisme (1800-1850)*”, en *Aguaitis (Revista d’Investigació i Assaig)*.

SYLLA, R. (1994):

“*Effects of Industrialization on Local Government: The case of the Early USA*”, Session C-7 *Creating Local Government in the Industrialization Process*, Eleventh International Economic History Congress, Milano.

TILLY, R. (1994):

“*Municipal Enterprise Tax Burden and Municipal Socialism in German Cities*”, Session C-7 *Creating Local Government in the Industrialization Process*, Eleventh International Economic History Congress, Milano.

TORTELLA, G. (1994):

El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX, Madrid, Alianza.